

Published on Al-Islam.org (https://www.al-islam.org)

Home > Divine Justice > Endnotes

Endnotes

- 1. Sayyid Ruhullah al-Musawi al-Khumayni (1902–1989), known as Imam Khumayni was the mystic, philosopher, jurisprudent, and the most outstanding Islamic political figure in contemporary history. He lived at a time when Islam (and Shi'ism) found itself on the far periphery of the political and military paradigm established by the West and, being culturally weakened, was on the verge of internal collapse. Witnessing this state of affairs, Imam Khumayni ardently applied himself to learning and acquiring the Islamic sciences in a comprehensive manner by embarking upon the path-in all of its mystical, moral and practical dimensions. He activated and became the very embodiment of the Islamic and Shi'i heritage that he carried. In his capacity as the *Marja'* (Supreme Religious Authority) of the Shi'ahs of his time, and making use of the potentials that existed in the Shi'ah culture of Iran, he guided the Islamic Revolution of Iran to its eventual victory and thus introduced the Islamic world as a new player on the scene and as a pole of civilization to the West. Some of his mystical writings include *Misbah al-Hidiyah fi sharh al-Khilafah wa al-Wilayah, Sharh e Du'a al-Sahr, Asar al-Salat* and marginal notes on both the *Fusus al-Hikam of Ibn 'Arabi* and *Misbah al-Uns* of *Ibn Fannari*. His *Kitab al-Bay'*, in five volumes, is one of his works on jurisprudence. His lessons on jurisprudence and the principles of jurisprudence have also been published.
- 2. Abu Ali Ibn Sina (980–1037), known in the West as Avicenna, was the foremost philosopher in the Islamic world. In his philosophical methodology he was greatly influenced by Farabi and though he mainly commented on the Aristotelian tradition, his penetrating inquiries led to new conclusions. While Ibn Sina's fame is mostly due to his achievements in philosophy and medicine, he was also a master in such fields as methodology, formal logic, mathematics and astronomy. His written works include *Kitib al-Shifa, Kitab al-Isharat wa al-Tanbihat,* and *Qanun fi al-Tibb*.
- 3. *Tawhid* is the fundamental principle and fort of the Islamic tradition. It includes the idea of the unicity of the Godhead as well as the principal unity of all Being in both its transcendental and immanent modalities. There is no exact equivalent for this term in English. "Monotheism" will be used to refer to *tawhid* in some cases but in general the word will be left in its transliterated form.
- لو شق عن قلبي يرى وسطه سطران قد خُطًا بلا كاتب .4

- 5. Jalal al-Din Rumi (1205–1273), also called *Mawlana*, the most important Persian Sufi thinker, metaphysician and poet of all times. His *Diwan* of *Shams-i Tabrizi* and the *Mathnawi* have been translated into many languages and are widely known the world over.
- 6. Ali ibn Abi Talib (600–661), upon him be peace, the first man to believe in the Prophet, upon him and his progeny be peace. The prophet called him the gate of knowledge and chose him to be his trustee. Ibn Arabi held that the Imam was the closet of all people to the prophet, the pinnacle of the universe and the esoteric reality of all the prophets of God– Ibn Sina wrote about him saying that he was amidst the companions of the prophet just as the intellect is amongst sensible things. Ibn Abi al–Hadid traces all the fields of knowledge in the Islamic world back to the Imam. The book, *Nahj al–Balaghah*, contains some of the Imam's letters, speeches and words of wisdom. This book, being a great source of knowledge of the unicity of God as well as of sociological matters, comes second to only the Qur'an in its effects upon Islamic culture. All Muslims are united in acknowledging the Imam's position and worthiness as a caliph and successor to the Prophet; they are not united however in the case of others and are divided into the two main sects of Sunni and Shi'ah.

7 Sadr al–Din Shirazi (1571–1641), known as Mulla Sadra, philosopher, *muhaddith* (transmitter of traditions), and exegete who, drawing upon the peripatetic and Illuminationist (*ishraqi*) philosophical traditions and making full use of the mystical heritage of the Islamic world, inaugurated a synthesis and a new point of convergence in the history of Islamic philosophy at a time when philosophy in the west strayed farther away from discussions on ontology and metaphysics (*mabahith e wujudi*) and, in so doing, laid the foundations of modern Civilization. Mulla Sadra intensified Islamic philosophy's connection with these fields. He was the originator of doctrine of trans–substantial motion (*harakat al–jawhari*) and the belief that the soul was contingent in body and eternal in spirit. His school of philosophy came to be distinguished from the peripatetic and the Illuminationist schools and, under the name of "Transcendental philosophy" (*Hikmat al–Mutaliyyah*), it slowly but surely gained wide acceptance. This school was particularly effectual in shaping the social and cultural movements inside Iran during the latter's initial contacts with the west. He was the author of more than fifty books. His *Asfar al–Arba'ah* and, *Shawahid al–Rububiyyah* have become standard texts of philosophy. His other works include *Sharh Usul al–Kafi* and *Tafsir al–Qur'an*.

8. Khwajah Nasir al–Din al–Tusi (1201–1274), well–known philosopher, theologian, mathematician and astronomer who expounded and revived philosophy at a time when it was under attack by Ash'ari theologians. In his commentary on the *Kitab al–Isharat wa al–Tanbihat*, he aptly responded to Fakhr al–Razi's criticism of philosophical thought and went on to accept most of Shaykh al–Ishraq's original ideas. He was instrumental in the establishment and progress of the observatory at Maragha. His works include *Awsaf al–Ashraf* which was written in the style of the mystics, and *Tajrid al–I'tiqad* which expounded the theological doctrine of the Shi'ah and became the theological text *par excellence* of the entire Muslim world. Tusi was also active in the political realm. At the time of the Mongol invasion of Iran, he played a prominent role in the defense and promulgation of Islamic thought and culture.

- 9. Abu Hamid Muhammad ibn Muhammad al-Tusi al-Ghazali (1058-1111), theologian and mystic whose great work, *Ihya' Ulum al-Din* ("The Revival of the Religious Sciences"), made Sufism an acceptable part of orthodox Islam.
- 10. Shams al-Din Muhammad Hafiz (13l7-1392), also called *lisan al-ghayb*. Persian scholar, thinker, and the greatest Persian Sufi poet who has expounded the most profound Divine mysteries in his poetry.

- 13. Ghiyath al–Din Abul al–Fath 'Umar ibn Ibrahim al–Khayyam (1048–1131) Persian poet, mathematician, and astronomer. Known in the west through the translation of some of his quatrains by Edward FitzGerald entitled *The Rubaiyat of Omar Khayyam* (1859) in which the author appears as an impious sceptic given to sensual abandon and ephemeral pleasures.
- 14. Abu al-'Ala' Ahmad ibn 'Abd Allah ibn Sulayman al-Ma'arri (973-1058), famous Arabic poet and ascetic who took up celibacy and a vegetarian life-style. Unlike other poets, he was sober to the extreme and was known for his virtuosity and for the pessimism of his vision.

15.

17. For a detailed treatment of "Satan", see Sayyid Muhammad Husayn Tabatabai's, *Tafsir al-Mizan*, vol.8, pp.34–58, exegesis of verse 7:1 and the author's book, *Mutual Services of Islam and Iran*.

- 18. Friedrich Nietzsche (1844–1900), German philosopher and critic of culture, who became one of the most influential of all modem thinkers. His attempts to unmask the motives that underlie conventional Western religion, morality, and philosophy deeply affected generations of philosophers, psychologists, poets, novelists, and playwrights. He thought through the consequences of the triumph of the Enlightenment's secularism, expressed in his observation that "God is dead," in a way that determined the agenda for many of Europe's most celebrated intellectuals after his death.
- 19. Arthur Schopenhauer (1788–1869), German philosopher, often called the "philosopher of pessimism," who held the centrality of the will in human experience. As the demands of the will cannot be ever fully met, he affirmed the idea of resignation to the endless cycle of suffering.
- 20. Refer to the author's book, *Mutual Services of Islam and Iran*, seventh print, after the section on "The Philosophical Services of Iranians for Islam."

21.

باده کاندر خم همی جوشد نهان ز اشتیاق روی تو جوشد چنان

الى همه دريا!چه خواهي كردنم؟ وي همه هستي!چه مي جويي عدم؟

تو خوشی و خوب و کان هر خوشی تو چرا منت باده کشی؟

تاج كرمنا است بر فرق سرت طوق اعطيناك آويز برت

!علم جویی از کتبهای فسوس؟! ذوق جویی تو ز حلوای سبوس؟

امى چه باشد يا جماع و يا سماع تا تو جويى زان نشاط و انتفاع؟

آفتاب از ذره کی شد وام خواه؟ زهره ای از خمره کی شد جام خواه؟

عاشقم بر لطف و بر جدش به جد ای عجب من عاشق این هر دو ضد .22

كان أبو طلحة يحبّ ابنه حبّا شديدًا فمرض فخافت أمّ سليم على أبي طلحة الجزع حين قرب موت الولد فبعثه إلى النّبي صلّى.23 اللّه عليه و اله فلمّا خرج أبو طلحة من داره توفّى الولد فسجته أمّ سليم بثوب وعزلته في ناحية من البيت ثمّ-تقدّمت إلى أهل بيتها

و قالت لهم: لا تخبروا أبا طلحة بشيء ثمّ انها صنعت طعامًا ثمّ مسّت شيئًا من الطّيب و في نقل آخر ثم تصنّعت له أكثر مّما كانت تتصنّع له من قبل ذلك فجاء أبو طلحة من عند رسول الله صلى الله عليه و اله فقال: ما فعل ابني فقالت له: هدأت نفسه آخر قالت: ثم قال: هل لنا ما نأكل؟ فقامت فقربت إليه الطّعام ثم تعرّضت له فوقع عليها فلما اطمأن قالت له: يا أبا طلحة أتغضب من وديعة كانت عندنا فرددناها إلى أهلها. فقال: سبحان الله لا، فقالت: ابنك كان عندنا وديعة فقبضه الله تعالى قال أبو طلحة: فأنا أحق منك بالصبر ثم قام من مكانه فاغتسل و صلّى ركعتين ثم انطلق الى رسول الله صلى الله عليه و اله: فأخبره بصنيعتها فقال رسول الله صلى الله عليه و اله: الحمد لله الذي جعل في أمّتي مثل صابرة صلى الله عليه و اله: الحمد لله الذي جعل في أمّتي مثل صابرة .

اجرام که ساکنان این ایوان اند اسباب تردد خردمندان اند .24

هان تا سر رشته خرد گم نکنی کانان که مدبرند سرگردان اند

افلاک که جز غم نفزاید دگر ننهند بجا تا نربایند دگر

نا آمدگان اگر بدانند که ما از دهر چه می کشیم نایند دگر

چون حاصل آدمی در این شورستان جز خوردن غصه نیست تا کندن جان

خرم دل آنکه زین جهان زود برفت و آسوده کسی که خود نیامد به جهان

ای چرخ فلک خرابی از کینه توست بیداد گری شیوه دیرینه توست

ای خاک اگر سینه تو بشکافند بس گوهر قیمتی که در سینه توست

25. The correct explanation of this tradition is that to complain and put blame on Time (or the ages; destiny), is to put blame on the total world order and consequently on God (or Providence). Some scholars claim that this tradition was fabricated by a sect of the Majus called the "Zarwaniyya", who actually believed that God is destiny.

دارنده که ترکیب طبایع آراست از بهر چه افکنش اندر کم و کاست.26 گر نیک آمد،از بهر چه بود؟ ور نیک نیامد این صور،عیب که راست؟ ترکیب پیاله ای که در هم پیوست بشکستن آن روا نمی دارد مست چندین قد سرونازنین و سر و دست از بهر چه ساخت وز برای چه شکست؟ جامی است که عقل آفرین می زندش صد بوسه ز مهر بر جبین می زندش این کوزه گر دهر چنین جام لطیف می سازد و باز بر زمین می زندش

27. Abu Mu'in Nasir ibn Khusraw ibn Harith al-Qubadhiyani (1004–1072), known as *Nasir e Khusraw*, Persian poet, philosopher, and noted traveler. His *Diwan* and *Safar Nama*, are two of his best known works, while his *Jami' al-Hikmatayn* is a philosophical text which attempts to reconcile religion with peripatetic philosophy.

بار خدایا اگر ز روی خدایی طینت انسان همه جمیل سرشتی. یه چهره رومی و صورت حبشی را مایه خوبی چه بود و علت زشتی؟ طلعت هند و روی ترک چرا شد همچو دل دوزخی و روی بهشتی؟ از چه سعید اوفتاد و از چه شقی شد زاهد محرابی و کشیش کنشتی؟ چیست خلاف اندر آفرینش عالم چون همه را دایه و مشاطه تو گشتی؟ گیرم دنیا،زی محلی دنیا بر گرهی خربط و خسیس بهشتی نعمت منعم چراست دریا دریا؟ محنت مفلس چراست کشتی کشتی؟ همه جور من از بلغاریان است کز آن آهم همی باید کشیدن. 29 گنه بلغاریان را نیز هم نیست بگویم گر تو بتوانی شنیدن خدایا راست گویم فتنه از توست ولی از ترس نتوانی چنیدن خوب آفریدن که از دست لب و دندان ایشان به دندان دست و لب باید گزیدن به آهو می کنی غوغا که بگریز به تازی می زنی هی بر دویدن به آهو می کنی غوغا که بگریز به تازی می زنی هی بر دویدن

- 30. Abu Nasr Muhammad al-Farabi (870–950), considered the founder of Islamic philosophy, he became known as the "second teacher", the first being Aristotle. Though he figured prominently in the choice of the intellectual elements of Hellenic thought that Islam would adopt, he was not just a transmitter of Greek philosophy. By way of original thought and penetrating metaphysical insights, he attempted a synthesis of the opinions of Plato and Aristotle. In working out his own philosophical system, Farabi attempted to detail the status of Revelation and explain its relation to the different levels of Intellect. In "practical philosophy" or what might be called social science—he formulated the perfect state and wrote *Al-Madinah al-Fadilah*. His philosophical writings were usually short treatises on chosen topics. The Peripatetic, Illuminations, and Transcendental schools of philosophy in Islam can be said to be elaborations and developments of Farabi's philosophy.
- 31. Rene Descartes (1596–1650), French mathematician. scientist, and philosopher who has been called the father of modem philosophy. He radically distinguished between the mind, which he perceived as indubitable, and the body (or matter in general), which he explained on the basis of purely mechanistic principles. The axiom *Cogito*, *ergo sum* (I think, therefore I am) is his most famous formulation.

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد.32

33. This principle holds that the One only produces unity or the one. The One cannot create the many. It

is a logical conclusion of peripatetic philosophy which is best explained, ironically enough, by their antagonists. the mystics.

- 34. Literally, "There is no effective agent in existence other than God."
- 35. Literally, "The act is God's act, and it is (in the same instance) our act."
- 36. Refer to the section, "The Shia Intellectual School" in the Introduction for a discussion on the tradition which was the source of this principle.

من مي خورم و هركه چو من اهل بود مي خوردن من به نزد او سهل بود.37

می خوردن من حق زازل می دانست گر می نخورم علم خدا جهل بود

علم ازلى علت عصيان كردن نزد عقلا زغايت جهل بود.38

زهرمار،آن مار را باشد حیات لیک آن،مر آدمی را شد ممات.39

پس بد مطلق نباشد در جهان بد به نسبت باشد این راهم بدان

گر بر فلکم دست بدی چون یزدان برداشتمی من این فلک را ز میان.40

از نو فلکی چنان همی ساختمی کازاده به کام دل رسیدی آسان

حق، جان جهان است و جهان همچو بدن اصناف ملائک چو قوای این تن. 41

افلاک و عناصر و موالید،اعضاء توحید همین است و دگرها همه فن

- 42. Georg Hegel (1770–1831), German idealist philosopher who developed a dialectical scheme that emphasized the progress of history and ideas from thesis to antithesis and thence to a higher and richer synthesis. He is quoted as having said, "The rational is the real."
- 43. Karl Marx (1818–1883), German philosopher, economist, historian and revolutionary. With the help of Friedrich Engels, he wrote *The Communist Manifesto* (1848) and *Das Kapital* (1867 –1894).

در این چمن گل بی خار کس نچید آری چراغ مصطفوی با شرار بولهبیست.44

در كارخانه عشق از كفر ناگزير است آتش كه بسوزد گر بولهب نباشد.45

زندگی در مردن و در محنت است آب حیوان در درون ظلمت است.46

همه عمر تلخي كشيده است سعدي كه نامش برآمد به شيرين زباني.47

آمد از آفاق،یاری مهربان یوسف صدیق را شد میهمان.48

كاشنا بودند وقت كودكي بروساده آشنايي متكي

یاد دادش جور اخوان و حسد گفت او زنجیر بود و ما اسد عار نبود شیر را از سلسله ما نداریم از قضای حق گله شیر را بر گردن از زنجیر بود بر همه زنجیر سازان میر بود گفت چون بودی در زندان وچاه گفت همچون در محاق و کاست ماه در محاق ار ماه تو گردد دو تا نی در آخر بدر گردد بر سماء؟ گرچه در دانه به هاون کوفتند نور چشم و دل شد و رفع گزند گندمی را زیر خاک انداختند پس ز خاکش خوشه ها بر ساختند بار دیگر کوفتندش ز آسیا قیمتش افزون شد و نان شد جان فزا باز نان را زیر دندان کوفتند گشت عقل و جان و فهم سودمند باز آن جان چون که محو عشق گشت یعجب و الزراع آمد بعد کشت هست حيواني كه نامش اسغر است كو به زخم چوب،زفت و لمتر است.49 تا که چوبش می زنی به می شود او از زخم چوب فربه می شود نفس مومن اسغری آمد یقین کوبه زخم رنج زفت است و سمین زین سبب بر انبیا رنج و شکست از همه خلق جهان افزون تر است تا ز جان ها جانشان شد زفت تر که ندیدند آن بلا قومی دگر پوست از دارو بلاکش می شود چون ادیم طائفی خوش می شود.50 ورنه تلخ و تیز مالیدی در او گنده گشتی ناخوش و نا پاک بو آدمی را نیز چون آن یوست دان از رطوبت ها شده زشت و گران تلخ و تیز و مالش بسیار ده تا شود یاک و لطیف و بافره ور نمی تانی رضا ده ای عیار که خدا رنجت دهد بی اختیار که بلای دوست تطهیر شماست علم او بالای تدبیر شماست قالوا حبست فقلت ليس بضائر حبسى وأي مهند لا يغمد؟.51 أو ما رأيت الليث يئلف غيلة كبرا وأوباش السباع تردد؟ والنّار في أحجارها مخبوءة لا تصطلى ما لم تثرها الأزند

والحبس ما لم تغشه لدينة شنعاء نعم المنزل المستورد کوتاه دیدگان همه راحت طلب کنند عارف،بلا،که راحت او در بلای او است.52 بگذار هرچه داری و بگذر هر چه که نیست این پنج روز عمر که مرگ از قفای اوست هرآدمی که کشته شمشیر عشق شد گو غم مخور که ملک اید خون بهای اوست از دست دوست هرچه ستایی شکر بود سعدی رضای خود مطلب چون رضای اوست چون صفا بيند بلا شيرين شود خوش شود دارو چو صحت بين شود.53 برد بیند خویش را در عین مات یس بگوید اقتلونی یا ثقات گوهر قیمتی از کام نهنگان آرند آن که اورا غم جان است به دریا نرود.54 آن یکی می گفت در عهد شعیب که خدا را از من بسی دیده است عیب.55 چند دید از من گناه و جرم ها وز کرم یزدان نمی گیرد مرا حق تعالی گفت در گوش شعیب در جواب او فصیح از راه غیب كه بگفتي چند كردم من گناه وز كرم نگرفت در جرمم اله

عکس می گویی و مقلوب ای سفیه ای رها کرده ره و بگرفته تیه

چند چندت گیرم و مقلوب ای سفیه در سلاسل مانده ای یا تا به سر

زنگ تو بر توست ای دیگ سیاه کرد سیمای درونت را تباه

بر دلت زنگار بر زنگار ها جمع شد تا کور شد ز اسرار ها

56. Jean Jacques Rousseau (1112–1778), French philosopher and writer whose treatises and novels inspired the leaders of the French Revolution and the Romantic generation. His written works include The Social Contract and the novel Emile (both 1762). Rousseau was the least academic of modem philosophers and perhaps the most influential. His thought marked the end of the Age of Reason.

گنج و مار و گل و خار و غم شادی بهمند.57

58. These expressions are allusions to the first few couplets of Rumi's *Mathnawi*,

Listen to the reed how it tells a tale, complaining of separations –

Saying, "Ever since I was parted from the reed-bed,

my lament hath caused man and woman to moan.

I want a bosom torn by severance, that I may

unfold (to such a one) the pain of love-desire.

Everyone who is left far from his source wishes back,

back the time when he was united with it.

وَ قَالَ (عليه السلام) : وَ قَدْ سَمِعَ رَجُلًا يَذُمُّ الدُّنْيَا أَيُّهَا الذَّامُّ لِلدُّنْيَا الْمُغْتَرُّ بِغُرُورِهَا الْمَخْدُوعُ بِأَبَاطِيلِهَا أَ مْهِيَ الْمُتَجَرِّمَةُ عَلَيْكَ مَتَى اسْتَهُوتُكَ أَمْ مَتَى غَرَّتُكَ أَ بِمَصَارِعِ آبَائِكَ مِنَ الْبِلَى أَمْ بِمَضَاجِعِ أُمَّهَاتِكَ تَحْتَ الثَّرَى كَمْ عَلَيْهِمْ بُكَاوُكَ كَمْ عَلَيْهِمْ بُكَاوُكَ كَمْ عَلَيْهِمْ بُكَاوُكَ وَ كَمْ مَرَّضْتَ بِيَدِيْكَ تَبْتَغِي لَهُمُ الشِّفَاءَ وَ تَسْتَوْصِفُ لَهُمُ الْأَطِبَّاءَ غَدَاةَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ دَوَاوُكَ وَ لَا يُجْدِي عَلَيْهِمْ بُكَاوُكَ لَمْ عَلَيْهِمْ بُكَاوُكَ لَمْ مَتَعْفِ فِيهِ بِطَلِبَتِكَ وَ لَمْ تَدْفَعْ عَنْهُ بِقُوتِكَ وَ قَدْ مَثَلَتْ لَكَ بِهِ الدُّنْيَا نَفْسَكَ وَ بِمَصْرَعِهِ مَصْرَعِهِ مَصْرَعِكَ إِنَّ الدُّنْيَا دَالُ مَنْ فَهُمْ عَنْهُ بِقُوتِكَ وَ قَدْ مَثَلَتْ لَكَ بِهِ الدُّنْيَا نَفْسَكَ وَ بِمَصْرَعِهِ مَصْرَعِهِ مَصْرَعَكَ إِنَّ الدُّنْيَا دَلْنَيَا نَفْسَكَ وَ بِمَصْرَعِهِ مَصْرَعِهِ مَصْرَعِكَ إِنَّ الدُّنْيَا دَالُ مِن النَّعْظَ بِهَا مَسْجِدُ أَحِبًاءِ اللَّهِ وَ مُصَلِّى دَالُ عَنْهَ الْ وَدَالُ عَنْهُ اللَّهُ الْكَثَيْلُ وَ مَهْ عَنْهُ اللَّهُ وَ مَعْظَةٍ لِمَن التَّعَظَ بِهَا مَسْجِدُ أَولِيَاءِ اللَّهِ اكْتَسَبُوا فِيهَا الرَّحْمَةَ وَ رَبِحُوا فِيهَا الْجَنَّةُ لَقَى اللَّهِ الْمُعْتَقِ اللَّهِ وَمُهُمْ اللَّانُ اللَّهُ الْمُعْتَقِيقَةُ اللَّهُ الْكُنْ عَلَقَ الْمَعْمُولُ وَ وَسُوتَةُ اللَّهُ وَلَا اللَّهُ الْمُعْتَ وَلَوْلَ وَ حَمْدَهُمْ اللَّانِيَا فَاتَدَتْ بِعَافِيَةٍ وَ الْبَتَكَرَتْ بِغَلِهُمْ فَصَدَقُوا وَ حَمْدَهَا وَ تَحْوِيفًا وَ تَحْدِيراً فَذَمَهَا وَ عَدْذِيراً فَذَمَّهَا رِجَالٌ غَدَاةَ النَّذَامَةِ وَ حَمِدَهَا آخَرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَكَرَتْهُمُ الللَّنْيَا فَتَذَكَّرُولُ وَ حَدَّيْتُهُمْ فَاتَعْمُوا اللَّالَةُ فَا الْمُعْتَلُتُ الْمُؤْلُولُ وَ حَمْدَهَا آخَدُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَكَرَتْهُمُ اللَّذَيْنَ فَتَذَكَّرُولَ وَ حَدَّتُتُهُمْ فَاللَّالُ اللَّالُولُ اللَّالُولُ اللَّالُولُ اللَّالَمُ اللَّالَالُولُ اللَّالُولُ اللَّالَالُولُ اللَّهُ الْمُعْتَلُقُولُ الْمُعْمَالِ وَالْمَا فَالْلُولُ اللْلُولُ الْمُعْلَقُولُ الْمُعْرِقُ الْمُعْو

جهانا چه در خورد و بایسته ای اگر چند با کس نپایسته ای .60

به ظاهر چو در دیده خس،ناخوشی به باطن چو دو دیده بایسته ای اگر بسته ای را گهی بشکنی شکسته نیز هم بسته ای چون آلوده بیندت آلوده ای و لیکن سوی شستگان،شسته ای کسی که تو را می نکوهش کند بگویش:هنوزم ندانسته ای ز من رسته ای تو اگر بخردی چه بنکوهی آن را کزان رسته ای به من بر،گذر داد ایزد تو را تو در رهگذر،پست چه نشسته ای ز بهر تو ایزد درختی بکشت که تو شاخی از بیخ او جسته ای اگر کژ بر او رسته ای سوختی وگر راست بر رسته ای رسته ای بسوزد بلی،هرکسی چوب کژ نپرسد که بادام یا پسته ای بسوزد بلی،هرکسی چوب کژ نپرسد که بادام یا پسته ای تو نیز خدایی سوی دشمنش به تیرش چرا خویشتن خسته ای نر و ماده نقش کردی،باز چون کردی خراب؟.62

ورنه تئدیب و عنابت کردمی بهر این پرسش تو را آزردمی لیک می خواهی که در افعال ما از جویی حکمت و سرقضا تا از آن واقف کنی مر عام را یخته گردانی بدین هر خام را یس بفرمودش خدا ای ذو لباب چون بیرسیدی بیا بشنو جواب موسیا تخمی بکار اندر زمین تا تو خود وا دهی انصاف این چون که موسی کشت و کشتش شد تمام خوشه هایش یافت خوبی و نظام داس بگرفت و مر آنها را برید پس ندا از غیب در گوشش رسید که چرا کشتی کنی و پروری چون کمالی یافت آن را می بری؟ گفت یا رب زان کنم و پران و بست که در این حا دانه هست و کاه هست دانه لایق نیست در انبار کاه کاه در انبار گندم،هم تباه نیست حکمت این دو را آمیختن فرق،واجب می کند در بیختن گفت این دانش ز که آموختی؟ نور این شمع از کجا افروختی؟ گفت تمییزم تو دادی ای خدا گفت پس تمییز چون نبود مرا؟ در خلایق روح های پاک هست روح های تیره گلناک است این صدفها نیست در یک مرتبه در یکی در است و در دیگر شبه واجب است اظهار این نیک و تباه همچنان کاظهار گندمها ز کاه برخيز و مخور غم جهان گذران بنشين و دمي به شادماني گذران.63 در طبع جهان اگر وفایی بودی نوبت به تو خود نیامدی از دگران

- 64. Mir Muhammad Baqir ibn Shams al–Din Muhammad al–Husayni al–Astarabadi (d. 1630), known as Mir Damad for short, philosopher, theologian, and leader in the cultural renascence of Iran during the Safavid dynasty. Mir Damad was the first to advance the notion of *huduth–e dahri* ("eternal origination") as an explanation of creation. *Al–Qabasat* is perhaps his most important work. He also wrote poetry under the pseudonym of Ishraq. As a measure of his stature, he was given the title *al–mu'allim althalith* (i.e., "third teacher"–the first two being Aristotle and al–Farabi) His work was continued by his pupil Mulla Sadra, who became the most prominent Muslim philosopher of the 17th century.
- 65. Shahab al-Din Yahya Suhrawardi (1154-1191), commonly known as Shaykh al-Ishraq, is one of the most famous Muslim philosophers. Despite his short life, he introduced many novel ideas that starkly

contrasted Avicennian doctrines. He kept to logical methods but, like Plato, also emphasized the role of intuition, inspiration and the direct vision of realities. Suhrawardi spent much effort in trying to prove the existence of the Imaginal world, a world that is situated between the world of intellects (i.e. the Platonic Ideas or Forms) and the natural order. His most important work is *Hikmat al-Ishraq*.

تا زهره و مه در آسمان گشت پدید بهتر ز می ناب کسی هیچ ندید.66

امن در عجبم ز می فروشان کایشان به زانچه فروشند چه خواهند خرید؟

عارفی کو که کند فهم،زبان سوسن تا بیرسد که چرا رفت و چرا باز آمد؟.67

مي رود از سينه ها در سينه ها از ره ينهان صلاح و كينه ها.68

به عنبر فروشان اگر بگذری شود جامه تو همه عنبری.69

اگر بگذری سوی انگشت گر از او جز سیاهی نیابی دگر

قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ : مَنْ قَالَ سُبْحَانَ ٱللَّهُ غَرَسَ ٱللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَةً فِي ٱلْجَنَّةِ وَ مَنْ قَالَ ٱللَّهُ لَلَهُ لِلَّهُ غَرَسَ ٱللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَةً فِي ٱلْجَنَّةِ وَ مَنْ قَالَ ٱللَّهُ أَكْبُرُ غَرَسَ ٱللَّهُ لَهُ شَجَرَةٌ فِي ٱلْجَنَّةِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ قَالَ ٱللَّهُ لَهُ شَجَرَةً فِي ٱلْجَنَّةِ لَكَثِيرٌ قَالَ اَلَهُ عَرْسَ ٱللَّهُ لَهُ شَجَرَتَا فِي ٱلْجَنَّةِ لَكَثِيرٌ قَالَ نَعَمْ وَ لَكِنْ إِيَّاكُمْ أَنْ تُرْسِلُوا عَلَيْهَا نِيرَاناً فَتُحْرِقُوهَا وَ ذَلِكَ أَنَّ ٱللَّهُ عَزَّ وَ مَنْ قُرلِيكَ أَنَّ ٱللَّهُ عَزَّ وَ مَنْ قُرلِكَ أَللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ وَاللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ عَلَى اللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ وَلَٰ اللهُ وَاللَّهُ عَرْسَ ٱللَّهُ وَاللّهُ وَ أَطِيعُوا ٱلللَّهُ وَاللّهُ وَأَطِيعُوا ٱلللّهُ وَ أَطِيعُوا ٱلللّهِ وَ أَطِيعُوا ٱلللّهُ وَاللّهُ مَالَكُمْ

این جهان کوه است و فعل ما ندا باز آید سوی ما از که صدا.72

به چشم خویش دیدم در گذرگاه که زد بر جان موری مرکی راه.73

هنوز از صید،منقارش نیرداخت که مر دیگر آمد کار او ساخت

چو بد کردی مشو ایمن ز آفات که واجب شد طبیعت را مکافات

هر دم از عمر می رود نفسی چون نگه می کنم نمانده بسی.74

ای که پنجاه رفت و در خوابی مگر این پنج روز دریابی

خجل آن کس که رفت و کار نساخت کوس رحلت زدند و بار نساخت

عمر،برف است و آفتاب تموز اندکی مانده،خواجه ره هنوز

هرکه آمد عمارتی ن وساخت رفت و منزل به دیگری پرداخت

برگ عیشی به گور خویش فرست کس نیارد زیس تو پیش فرست هركه مزروع خود بخورد بخويد وقت خرمنش خوشه بايد چيد ای تهیدست رفته بازار ترسمت برنیاوری دستار ای دریده پوستین پوسفان گرگ برخیزی از این خواب گران.75 گشته گرگان یک به یک خوهای تو می درانند از ضب اعضای تو زآنچه می بافی همه روزه بیوش ز آنچه می کاری همه ساله بنوش گر ز خاری خسته ای،خود کشته ای ور حریر و قز دری،خود رشته ای چون ز دستت زخم بر مظلوم رست آن درختی گشت و ز آن ز قوم رست این سخن های چون مار و کژ دمت مار و کزدم می شود گیرد دمت حشر پر حرص خس مردار خوار صورت خوکی بود روز شمار.76 زانیان را گنده اندام نهان خمر خواران را بود گنده دهان گند مخفی کان به دل ها می رسید گشت اندر حشر محسوس و پدید بیشه ای آمد وجود آدمی برحذر شو زین وجود ار آدمی ظاهر و باطن اگر باشد یکی نیست کس را در نجات او شکی در وجود ما هزاران گرگ و خوک صالح و ناصالح و خوب و خشوک حكم،آن خو راست كان البتر است چونكه زر بيش از مس آمد آن زر است سيرتى كاندر وجودت الب است هم بر آن تصوير،حشرت واجب است

فاتَّقِ اللَّهُ وَ ارْدُدْ إِلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ أَمْوَالَهُمْ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ ثُمَّ أَمْكَنَنِي اللَّهُ مِنْكَ لَأُعْذِرَنَّ إِلَى اللَّهِ فِيكَ وَ لَأَصْرِبَنَّكَ بِسَيْفِي الَّذِي مَا .77 ضَرَبْتُ بِهِ أَحَداً إِلَّا دَخَلَ النَّارَ وَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ فَعَلَا مِثْلَ الَّذِي فَعَلْتَ مَا كَانَتْ لَهُمَا عِنْدِي هَوَادَةٌ وَ لَا ظَفِرَا مِنِّي بإِرَادَةٍ حَتَّى آخُذَ الْحَقَّ مِنْهُمَا وَ أَزِيحَ الْبَاطِلَ عَنْ مَظْلَمَتِهِمَا

او شفیع است این جهان و آن جهان این جهان در دین و آنجا در جنان.78 این جهان گوید که تو مه شان نما این جهان گوید که تو مه شان نما پیشه اش اندر ظهور و در کمون اهد قومی انهم لا یعلمون باز گشته از دم او هر دو باب در دو عالم دعوت او مستجاب بهر این خاتم شده است او که به وجود مثل او نی بود و نی خواهند بود

صدهزاران آفرین بر جان او برقدوم و دور فرزندان او آن خلیفه زادگان مقبلش زاده انداز عنصر جان و دلش گر ز بغداد و هری یا از ری اندر بی مزاج آب و گل نسل وی اند شاخ گل هرجا که می روید گل است خل مل هرجا که می جوشد مل است گر ز مرب برزند خورشید،سر عین خورشید است نی چیز دگر از خدا می خواه تا زین نکته ها در نلزی و رسی در منتها.79 زآنکه از قرآن بسی گمره شدند زین رسن قومی درون چه شدند مر رسن را نیست جرمی ای عنود چون تو را سودای سر بالا نبود مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو یادم از کشته خویش آمد و هنگام درو.80 گفتم ای بخت بخسبیدی و خورشید دمید گفت با این همه از سابقه نومید مشو ادیم زمین سفر عام اوست بر این خوان یغما چه دشمن چه دوست.81

Source URL: https://www.al-islam.org/divine-justice-murtadha-mutahhari/endnotes